

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Petri De Dusburg, Ordinis Teutonici Sacerdotis, Chronicon
Prussiae**

Petrus <de Dusburg>

Francofurti ; Lipsiae ; Regiom. Pruss., 1679

Dissertatio V. De Lingva Veterum Prussorum, modoq[ue] scribendi.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11850

Originib. Gentium Prussicarum elucet. Non, inquam, ille quicquam contra nos obtinuerit, quia & de Germanicis olim gentibus hæc omnia, quæ de Prussis Veteribus hæc Dissertatione dicta sunt, dici poterunt, & tamen inter Germanos hodiè maxima reperitur diversitas. *Equidem, inquit Cl. Conringius, non minus nos atq; alios populos vicinos habitu multum inter nos differre arbitror; quantum sane me oculi docent. Proceri forte plures in Germania quam in Gallia, Hispania, Italia: candidi quoq; plures & rufi & χαερωι hinc quam terrarum alibi. In nonnullis tamen Germanicæ nationibus breves, nigri & crissi alios illos numero longè antecedunt. Profecto si staturam aut colorem videas, longè plurimos sub Pyreneo aut Apennino natos potius iures, quam inter Hercynios saltus aut ad Rheni atq; Albis flumina. Hæc Conringius de Germanis suis in lib. de Habitibus Corporum Germanicorum causis pag. 24. seq. Eadem de Prussis hodiè dicere possumus. De causis hujus mutationis agere instituti nostri non est, cum hoc ad Physicum forum pertineat. Qui tamen ea de re erudiri vult, adeat sæpè laudati Conringii librum, in quo doctissimè hæc omnia discutit.*

DISSERTATIO V.

De

Lingva Veterum Prussorum, modoq; scribendi.

- (1.) *Venedorum lingva Slavonica fuit, qua hodiè utuntur Poloni, Russi, alii. Hymnus à S. Adalberto compositus. Inscriptio templi Polonica antiqua. Usus lingvæ Slavonicæ in Prussia. Prussorum lessus.*
 (2.) *Gothi Germanica lingva usi sunt. Lingva Britannica est Germanica. Terminatio in au Germanica est.* (3.) *Lingva Prussorum quos Ordo Teutonicus subegit. Usus ejus adhuc superiori Seculo fuit frequens, præcipuè in Sambiâ. Conciones Prussicæ in vico Schaken. Dialectus Lingvæ Prussicæ non una. Convenientia ejus lingvæ cum Lithvanicâ. Catechismus lingvâ Prussicâ conscriptus jussu Alberti Ducis Prussicæ. Ejus duæ sunt Editiones. Ipsa fidei capita Prussicâ lingvâ recensentur. Oratio Dominica lingvâ Werulorum*

rum reddita. Eadem Oratio, ut & Symbolum Apostolicum, Lithuanicè redditur. (4.) Index vocabulorum quorundam Prussicorum ex Grunovio. (5.) Weruli, Lithvani, Prussi ejusdem sunt originis. Linguarum distarum convenientia. (6.) Fontes lingue Prussicae sunt, qui in Graecia querunt. (7.) Alii in Latio se eos reperisse putant. (8.) Convenientia Linguae Prussicae cum Polonica. (9.) Convenientia cum Latina. (10.) An sit aliqua ejus linguae convenientia cum Graeca. Aliquà hoc saltem ex parte conceditur An ex Germanico etiam quaedam traxerint Prussi. (11.) Characteres certos, quibus in lingua sua exprimenda uterentur, an haberint veteres Prussi.

I. **I**nvestigatis Prussicarum gentium originibus ad linguam Prussicam progredimur, ut in iis, quae hactenus à nobis dicta sunt, eò magis confirmemur. Ut autem rem à capite arcessamus, easdem hinc, quas supra, Prussorum observabimus migrationes. Et quidem quod ad Venedos, qui Prussiam primi tenuerunt, attinet, illos Slavonicè locutos esse, evidentiùs est, quam ut ulla indigeat probatione. Hoc autem insuper tenendum est, linguam illam tot seculorum decursibus non parum esse immutatam, multoque cultiorem jam illam linguam in Polonia aliisque in Regnis esse, quam quidem olim rudioribus illis Seculis fuit. Cognosci hoc de Polonis potest ex hymno illo à S. Adalberto Prussorum Apostolo composito, qui Statutis & Constitutionibus Regni Poloniae à Joanne Lasko & Jano Januszovio congestis praefixus est. Ejus initium hoc est. *Boharodzica, Dziewica, Blohoslawiona Maria &c.* Quamvis eum Januszovius jam ad politius hoc seculum inflexerit, ita ut non legat more Russorum *Boharodzica &c.* sed *Bogarodzica &c.* Extat etiam Vilnae in Lithuania inscriptio templi antiqua, quam exhibet Stanislaus Sarnitiùs lib. 7. pag. 369. cujus initium est: *Ku chwale imienia najwyszszoho Boha Ojca w szemohuszczo ho &c.* Ex his diligens antiquitatum scrutator facillè deprehendet, linguam antiquam Polonorum proximè ad eam accedere, dialectum, quam hodieque servant Rusfi. Idem Prussis illis dicendum erit, qui primis temporibus ad Sinum Venedicum habitaverunt, & postea à Gothis in partes Prussiae Australes expulsi sunt. Illi namq;

Vene.

Venedicam adhuc lingvam sive Slavonicam in pluribus Prusis districtibus retinent, licet itidem jam cultiorem, quam quidem antea fuerat. Confirmatur illud ex Johannis Meletii Archipresbyteri Lycensis epistola ad Georgium Sabinum primum Academiae Regiomontanae Rectorem de Religione Veterum Prussorum scripta, & An. 1551. Regiomonti typis excusa, postea quoque non raro variis locis recusa. In ea lamentationes Prussorum funebres has fuisse dicit: *Halele, lele, y procz ty mene umral? y za ty nie miel szto ieszy, albo pity, y procz ty umarl? Halele, lele, y za ty nie miel krasni mladzyce, y procz ty umarl.* Hoc Poloni & Prussi in quibusdam Poloniae conterminis districtibus habitantes hodie sic efferrent: *Heu, Heu, a czemus ty mie umarl? a zas ty nie mial co ieso, albo pie, a czemus ty umarl? Heu, Heu, y zas ty nie mial krasna zone, a czemus umarl?* id est: Heu, heu, quare mortuus es? Num tibi deerat cibus & potus, quare tu mortuus es? Heu, heu annon habuisti formosam conjugem? quare tu mortuus es? Notat laudatus Meletius etiam illorum Prussorum formulam: *Jely, pily Duszyce*, i. e. edistis, bibistis animala. Quae proximè ad Lingvam Russorum accedere, Russi ultro agnoscent. Fuisse autem multis in locis Prusis Slavonicam lingvam in usu, probatu non erit difficile. Siquidem Cruciferi, si in locis, quibus lingva Prusica familiaris erat, aliam, exterminatam priore, introducere voluissent, Germanicam, ut Germani ipsi, non Polonicam, quam non intelligebant, introduxissent. Cum igitur multis in locis hodieque lingva Venedica sive Polonica sit vernacula, quae tum, ob eam quam diximus causam, ab ordine Teutonico introduci non potuit; consequens est, ut statuamus, & olim eam Prusis fuisse vernaculam.

II. Gothi sive Aestii quae lingva sint usi, docet nos Tacitus, quem hoc de argumento differentem audiamus: *Ergo, inquit, jam a dextro Svevici maris litore Aestiorum gentes alluuntur, quibus ritus habitusque Svevorum, lingua Britannica propior. Hæc ille in lib. de morib. Germ. sub calcem.* Lingvam verò Britannicam fuisse Celticam, sive Gallicam, dicit idem Tacitus in *Agricola cap. 11.* Hæc lingva iis temporibus usi sunt Galli, Britanni & Germani, ut probat Philippus Cluverus lib. 1. *German. Antiq. cap. 5. & seqq.* Item Marcus Zuerius Boxhornius in *lib. de Originib. Gallicis c. 1.* Quamvis autem hic Tacito contro-

controversia moveri posset, eò quod Svevicæ lingvæ illam propinquam, fuisse negat, nobis tamen hic ex Tacito probasse sufficit, lingvæ Æstiorum in Prussia fuisse Germanicam. Videntur hæc, quæ diximus, etiam confirmare tot nomina villarum & pagorum ante adventum Cruciferorum hic usitata. Notum enim est terminationem in *au* esse Germanicam, designans terram aliquam, ut videre licet in illis: *Morau/Plasau/Brisgau/Betau/Welau/Wetterauf* & aliis quam plurimis. Jam verò id genus terminationes in Sambia, quam Gothos tenuisse Dissertatione I. probatum dedimus, frequentes jam ante Cruciferorum adventum fuere, ut *Nedenau/Ovedenau/Germanu/Welau/Waldau/etc.* Nisi fortè hic dicere malis, locorum illorum nomina Prussica Cruciferos ad suæ lingvæ genium deflexisse, cum antea non in *au* sed in *o*, quæ terminatio Veteribus Prussis fuit frequentissima, desinerent. Quod si cuiquam terminatio in *o* non placet (quamvis ea insuper exemplo Polonorum, qui eandem in urbibus denominandis plerumque sequuntur) substituere poterit terminationem in *a*, cum locis Prussicis non raro vocabula in *a* desinentia nomen dederint. Sic *Germanu* dicitur, ut M. Prætorius arbitratur, deductum est à *gerima* id est computatio. *Lankau* à *Lanka* id est Pratum. *Waldau* à *Walda* i. e. districtus. Obiter hîc notandum, Lingvæ illam Britannicam, sive Celticam hodiè superesse in Wallia, Angliæ Provincia, quæ nomen etiam Veterum Gallorum, sive Celtarum servat. Literæ namque G & W. olim pro Dialectorum varietate variari solebant. Sic in Gallia dicuntur *Gascones*, qui & *Vascones*. *Gwerra* dicitur bellum & *Werra*. Non secus etiam hodiè sunt Walli, qui olim Galli. *Vid.* Boxhorn. *loc. cit.* cap. 4. pag. 75.

III. Prussi, quos Ordo Teutonicus Sec. XIII. sub jugum egit, utebantur lingvâ à supradictis diversâ. Illam his temporibus unicè intelligimus, quando veterem lingvæ Prussicam nominamus, ejusque origines nunc nobis erunt investigandæ. Sciendum autem est, superiore Seculo totam ferè Sambiam adhuc illâ lingvâ esse usam. Certum etiam est, Conciones sacras Sambitis in vico Schaken illo tempore eâdem lingvâ fuisse habitas, ita ut Prætor ejus loci singulas periodos ab Ecclesiaste prolatas Germanicè, auditoribus redderet Prussicè, ut auctor est Lucas Osiander in *Notis ad cap. 2. Act. Apost.*

Nec defuerunt in Natangia, Sudinia & Warmia ejus Lingvæ homines, quorum saluti ut consuleret pius Princeps Albertus primus Dux Prussiae Catechismum in lingvam Prussicam converti curavit. Cum autem inter Prussos non una reperiretur lingvæ Dialectus, sic versionem illam adornari jussit, ut omnibus, lingvâ Prussicâ utentibus, usui esse posset. Editus est Catechismus ille Prussicus Ann. 1545. Regiomonti, typis Joannis Weinreich excusus. Cæterum cum deprehensum esset, Interpretem primæ hujus editionis non ubique proprietatem & vim vocum observasse, Prussos etiam in diversis districtibus habitantes, ob variantem dialectorum, non omnia capere potuisse, factum est, ut optimus ille Princeps de salute suorum sollicitus Catechismum denuo sub limam revocari, & in secunda editione, quæ eodem anno prodiit, Dialectum potissimum Sambiensem observari jussit. Hunc Catechismum summa fidei capita complexum jussi sunt sacerdotes suis paræcianis prælegere, eosque in iis, quæ ad salutem faciunt obtinendam erudire, ut ex Præfationibus dictarum editionum manifestum sit. Edita quoque est superiore Seculo Agenda, quam vocant, Ecclesiastica Prussico sermone, ex quibus Scriptis satis superque cognoscere licet, quæ fuerit vetusta Prussorum lingva. Hodie siquidem ex rusticis in Sambia rarissimi inveniuntur ejus lingvæ gnari; & quidem ad eum corruptè illos loqui animadvertas, ut ab illa, quam nobis Catechismus & dicta Agenda exhibent, ipsorum lingva non parum differat. Cui ex hodiernis lingvis illa fuerit affinis, docent nos nostri, ut & Polonici Scriptores passim. Dignus est, qui super hoc negotio audiatur, Johannes Dlugoffus, qui disertè: *Gens Pruthenorum*, inquit, *speciale habens idioma — quod cum Lithvanico habet convenientiam aliquam — unius & moris & lingvæ cognationisque Prutheni & Lithvani Samogitæque fuisse dignoscuntur, & quarevis gentes ipse in pronuntiatione verborum differunt, quemadmodum Poloni, Bohemi, Rutheni. Nihilominus in multis conveniunt.* Hæc Dlugoffi. *Tom. I. Hist. Polon. lib. 2. ad Ann. 997.* Gemina his habet Martinus Cromerus, qui *lib. 1. cap. 5. pag. 409.* ea de re sic loquitur: *Quorum (Prussorum) extant adhuc reliquia quadam in vicis & pagis tractus Warmiensis & Sambiensis Lingva utentes Lithvanice non absimili.* Et *lib. 3. pag. 442.* *Livonos, ait, Samogitas & Prussos veteris nomen retinentes eandem inter se lingvâ vulgò utuntur, tantum quod*

multas

multas voces latinas admixtas habent. His non ab similia reperiuntur & apud Alexandrum Gvagvinum (Matth. Strykovium) in *Sarmatia Europæ*, ubi de Prussia agit. Severinus quoque Gœbelius in lib. de *Succino* c. 3. de lingua Prussica refert. Ihre (Sudinorum) *Sprache ist nicht ganz frembde von der Littawischen*. Cl. Vir M. Pratorius amicus meus honorandus notat in Scripto de lingua Prussica mihi transmissio, linguam illam fuisse inter Curonicam & Lithvanicam quasi mediam. E. g. Lithvanus dicit, *Mes girdime*, i. e. nos audimus: Curonus, *Mes sirdime*: Prussus, *Mes kirdime*. Sic etiam Lithvanus dicit, *Wakit*, i. e. vocare; Prussus *Wadir*. Item Prussico idiomate *nusu*, idem est quod noster; Lithvanico *nuson*. Similiter se res habet in aliis quamplurimis. Sed quamvis hoc non negaverim, talem Lingvæ Prussicæ Lithvanicæque differentiam in plurimis obtinuisse verbis; largietur tamen mihi laudatus Vir Clarissimus, in non paucioribus Prussicam à Lithvanica fuisse planè diversam. Quin etiam in ipsa Prussia tanta fuit lingvæ Prussicæ in multis Districtibus diversitas, ut Prussus Prussum vix intelligeret. A viro quodam in Prussia non infimi nominis, cum Regiomonti degerem, accepi, ad B. D. Tinctorium Medicum non ita pridem celeberrimum ante aliquod lustra venisse hominem quendam, qui se lingvæ Prussicæ veteris peritum jactabat. Proponebatur ipsi à quibusdam curiosis rei periculum facere volentibus, non paucæ formulæ, quas Prussus ille promptè suâ reddidit lingvâ. Aderat etiam, qui incio eas calamo excipiebat. His finitis, Prussus aliam sese adhuc linguam Prussicam, Dialectum diversam indicans, scire innuebat: instant illi rogantque, reddat jam memoratas aliasque formulas alio modo. Ille nihil cunctatus eadem promptitudine ad singulas quæstiones respondet. Ne verò fraus subesset, perturbato quæstionum ordine, semel atque iterum eadem interrogatus, eodem modo, quo antea respondet, sicque abunde rei fidem facit. His certè fidem non negabit, quicumque Catechismum Prussicum quem mox subjiciemus, cum Catechismo Lithvanico & Oratione Dominicâ Prussicè à Sim. Grunovio, lingvæ hujus non ignaro, reddita, contulerit. Ante autem quam ipsum Catechismum perlustremus, illud prænotandum esse ducimus, exteros Scriptores varias de lingua Prutenica Veteri traditiones literis prodidisse, quæ tamen fidem nullam merentur. Sic

J. A. Comenius in novissima Lingvarum methodo (quæ est Parte I. Operum Didacticorum) cap. 3. num. 18. *Exemplo, inquit, sit vetus Prutenica toto genere ab aliis Europæis diversa, quæ ita nunc usurpari desit, ut cum ante annos centum complures etiam fuerint eâ utentes - jam non nisi unus superesse dicitur pagus, in quo vix aliquot viri senes eam linguam intelligunt.* Audivi quoque nonnullis persuasum esse, in dicto illo pago in hunc usque diem Linguam Prussicam de industria foveri semperque à Serenissimo Electore uni juveni dictæ linguæ perito in Academiâ Regiomontanâ sumptus suppeditari necessarios, qui postmodum hos homines linguâ Prussicâ doceat. Sed primum linguæ Prussicæ non est toto genere à cæteris Europæis diversa, cum sit dialectus Lithvanicæ & Curonicæ Linguæ. Deindè non in uno sed in pluribus adhuc pagis passim reperiuntur hujus linguæ gnari. Denique non docetur jam amplius rusticana plebs veteri linguâ Prutenicâ, neque cuiquam hodiè propterea suppeditantur sumptus, ut illorum hominum curam gerat, cum omnes illi Germanicè loquantur. Superiori autem Seculo non uni tantum, sed & pluribus ea propter fuisse sumptus ad studia suppeditatos facillè concesserim.

PARS CATECHISMI PRIMA.

Ex Editione Prima.

Stacy deßsempts Pallapsaey
i. e. decem Præcepta.

Pirmas.

Thou ni tur Kittans Deiwans turrettwey.

Anters.

Thou nytur schan emnen twayse Deiwans'ny anterpinsquan menentwey.

Tirts.

Thou tur schan lanken an deinan swintintwey.

Ex Editione secunda.

Stacy deßsimpts Pallapsaey
i. e. decem Præcepta.

Pirmois.

Tou ni tur Kittans deiwans turrettwey.

Anters.

Tou ni tur sten emnen twayse deywans nienbenden westwey.

Tirtis.

Tou tur stan lankinan deinan swyntintwey.

Kettyverts

Ketvverts.

Thou tur twaian thawan bha
murtin somonentwey.

Penkts.

Thou ny tur gallintwey.

Wufchts.

Thou ny tur pattiniskun lembt-
wey.

Sepmas.

Thou ny tur ranktwey.

Almus.

Thou ny tur falsch widekaufnan
vwaitiatun preiken twaien tavvi-
schen.

Nevvints.

Thou ny tur pallapsitwey twai
sei tavvischis buttan.

Deffimpts.

Thou ny tur pallapsitwey
twai sei tavvischis gennan, vwai-
kan, mergovan, pecku, ader Kata-
nassen asch.

Ketvvirtz.

Tou tur twaiyen thavvan bha
mutien smunintwey.

Pyienkts.

Tou ni tur gallintwey.

Vfts.

Tou ni tur salobisquan limt-
wey.

Septmas.

Tou ni tur ranktwey.

Almus.

Tou ni tur reddi vveydikaaftnan
vwaitiaton preyken twaiyen tau-
vvschen.

Nevvynts.

Tou ni tur pallapsitwey twai
sis tavvischis butten.

Deffympts.

Tou ni tur pallapsitwey twai-
sis tavvischies, gennan, vwaykan,
mergovan, pecku, adder Katanassen
hest.

PARS CATECHISMI SECUNDA.

Ex prima Editione.

Stas Dröffs

i. e. Fides.

AS drovve an deivvan, Thavvan
vvismofing, Kas äst taykovvuns
dangon bah semmin. Bah an JE-
SUM CHRISTIUM svaien ainan
Sinun nusen Re kian, Kas patickots
äst assastan svvintan naseilen, Gem-
mons assastan jungfrawan Marian.
Styennus po Pontio Pylato scrisits,
aulavuns

Ex secunda Editione.

Stan Druvvin

i. e. Fides.

AS drovvy en deyvvan Thavvan
vvissemokin, Kas est tyvynnon
dangon bhe semmien. Bha en JE-
SUM GHRISTUM svaien ayneu
Sounon nonson reyken, kas pagants
äst hase svvintan naseylien. Gem-
mons esestan jungprawan Marian.
Styennus po Pontio Pilato sarestyt.

aulavvns bah encops. Sammay
 suns preipekollin, Tirtin deinan
 att suvovns assa gallans. Vnsy
 gobuns andangon, Sindats preiti-
 kray deivas vvismosingis Tha-
 vvas, Svovndau pergubuns vvirst
 preyleiginovey flans geivvans bha
 aulanvovnsens. As Drovve an
 sovintan nasesilen, ainan sovintan
 Krixstianisvntin Kirkin, ainan perro-
 niscon sovintan, & vverpsaman
 grecon, at scisema menschon, bha
 prabitscun geivvin. Amen.

aulauns bhe enquoptyt. Semmay
 lysons preypykullien, An tirtien dei-
 nan etsvovns hase gallans. Vnsi
 gubons nadangon. Syndens preiti-
 kary deivvas vvyssen mukis tha-
 vvas, svovndau vvirst pergubons
 leygenton stens geivvans bhe alaun-
 sins. As drovvy en sovintan na-
 seylien ainan sovintan Krixstian-
 squan Kirken, perronisquan sovintan
 Etvoverpsaman griquan Etsky-
 suan menses, bhe prabusquan geiv-
 vrien. Amen.

Idem Symbolum Apostolicum Lithvanicè.

Asz tikkiu y dievva Tevva vvisgalinti, Sutvvereji Daangaus ir
 zemes. Ir y JESU CHRISTU io vvien gimmufu Sunu vviespa-
 timufu, kurs prasidejes nu dvvafes Szvventos, gimmes iz Marios
 Mergos czyftos, kentejes po Ponsku Pilotu, nukrizavvotas, numir-
 res ir palaydotas Nuzenge y Pekla, treczoi dienoj kelesi iz numirru-
 fu uz zenge ant dangaus. Sed po defzines Dievvo Tevvo vvisfga-
 linczo iz te pareis, fuditu, gyvvus ir mirrufus. Asz tikkiu y dvva-
 fe Szvventa, szvventa kriklszczoniszka baznyczia. Svventu
 draudiste. atteidimma grieku, kuno iz numirrusu prikalimma. ir
 amzina givvota.

PARS CATECHISMI TERTIA.

Ex Editione prima.

Sta Thavve nuson

i.e. Pater noster.

THavve nuson kas ihu asse an-
 dangon. Svvinants vvirst tais
 emmens Pergeis tvvais laeims.
 Tvvais quaits audasseisin nasem-
 mey xey audangon Nusan deininan
 geitin dais nmons schindeinan.

Bha

Ex secunda Editione.

Stan Thavve nonson

i.e. Pater noster.

THavve nonson kas ihu asse an-
 dangon. Svvinants vvirse tvvais
 emmens Pareysej noumans tvvajia
 ryxy. Tvvais quaits audasseisin na-
 semmiej xay endengan; nonson dey-
 ninan geitiej dajs noumans schin-
 deynan.

Bha attverpeis noumans nufon
 aufchautins, nay mas atverpimay
 nufon aufchautinamans. Bhany
 vvedais mans enperbandan. Sclait
 is rankeis mans affa vvargan.
 Amen.

deynan. Bhaetverpeis noumans
 nufon aufchautins, nay mes &
 vverpimay nufon aufchautinexa.
 mans. Bha ni vvedeys mans en-
 perbandasnan. Slait is rankeis
 mans esse vvargan. Emmen.

Oratio Dominica Prussicè,

ex Simone Grunovio.

NOssen thevves cur tu es delbes, sehv viz gesgerthovves vvardes,
 penag mynys thovve mystlaltibe, toppes pratres gircad del-
 bezifne tade tymnes Sennes vvorfinny, dodi monimes an nosse
 igdenas magse, unde geitkas pamas numas mussé nozegun cademas
 pametam nuffon pyrtainekans. No vvede numus panam pado-
 mam, syvalbadi mumes nevvuse layne. *JESUS Amen.*

Oratio Dominica Lithvanicè.

TEvve musu kuris essi dangui, teessie Szvanczamas vvardas ta-
 vvo te atcit tavvo karahste, te nu si duodie tavvo vvalle kaip
 dangui taip irant remes. Duona nufu dieniszka duok muns szen-
 diena, atleisk mums musu kaltes, kaip mes atleidziam savviemus
 kaltemus. Ne duok mus vvest y pikta pagundima, Bet gelbek mus
 nu pikto.

Oratio Dominica VVerulorum lingvâ, qui in

Mekelburgico Ducatu degunt, ex Wolfgangi Lazii
 libb. de Migrat. Gent.

TAbes mus, kas tu es ekfzan debessis, Svvetitz tovus vvaracz,
 enak mums tovus vvalstibe, tovus praats buska ekfzan deb-
 bes ta vvurfan summes, mussé denishe maufe duth mums scho-
 den, pammatem mums muse grake, kames pammat muse patra-
 dueken, ne vvedamums louna badekle, pettpassarza mums nu-
 yvusse loune.

P A R S

PARS CATECHISMI QUARTA.

Ex Editione prima.

Assa Stan Crixtsinan

i. e. de Baptismo.

NUson Reuis Christus bela prey
fovanians maldaisins: Feithy
en vvyssan fovetan, muxinaity vvis-
sans poganans, bha Crixcity dins en
emmen Thavvas, bha Sunos, bha
fovinte Naseilis, nas drovve bha
cixtits vvirst, stas vvirst devvuts,
nas aber nidrvvve, stas vvirst pro-
xlanitiz.

Ex Editione secunda.

Assa Stan Crixtsinan

i. e. de Baptismo.

NOuson ryries Jhsus Christus byla
preyfovayiens maldaysins: Feit
en vvyssan fovytan, muxynety vvis-
sens poganens, bhe Cixtididiens en
emmen Thavvas, bhe founons, bhe
fovyntas naseylis, nas drovve bhe
cixteits vvirst, stes vvirst dey-
vouts, nas nidrvvve, stes vvirst
preclantits.

Hæc ad verbum sic redduntur:

NOster Dominus (Jesus, habetur in editione secunda) CHRISTUS
dixit ad suos discipulos: Ite in omnem mundum, docete omnes
gentes, & baptizate eos in nomine Patris & Filii & Sancti Spiritus.
Qui credit & baptizatus fuerit, ille erit salvus, qui (verò, additur in
editione prima) non credit, ille erit maledictus.

PARS CATECHISMI QUINTA.

Ex Editione prima.

*Assa Sacramentan bietis
eden.*

i. e. de Sacramento Altaris.

NUfen Ricuis Jesus Christus, an-
stan naitin xadan proovela-
din, ymmits stan, geittin, dinko-
vvars, bha limats bha daitis fovai-
mans maldaisemans bha belats: y-
maity stvoren edeitre, sta ast mais
xermens, nas pervvans daitis vvirst,
stavveidan segeitry prey maynan
menissnan.

Stafma

Ex Editione secunda.

*Assa Sacramenten bytis
ydi.*

i. e. de Sacramento Altaris.

NOuson roynets Jhsus Christus, an-
stan naitin xaden proovela-
din, ymmets sten geytien, din-
xautzt bhe lymucz, bhe daitis
fovaymans maldaysimans, bhe by-
laczt: ymayti stvoren, bhe ydicyti,
sta ast mais xermens, nas per-
vans daocz vvirst, Stevveyden
segeyti pre mayien menissnan.

Stesmn

Stasma poleygo immitz deygstan
 Keluan pho stan betten eden, dinxo-
 vvarz bha daitz sovaimans mal-
 daisemans bha belats: immaitty
 stoven, bha pugetty vyssay is sta-
 sma, schis Kelchs est stanavvans Te-
 stamentan, an maia xranen, xha
 pervvans palletan vverst, pray att
 vverpsannan grevun, stovvedan
 segeitty, uodesnumma yous pogeitty
 pray maian menisvan.

Stasnu poteygo ymmeyts deygi
 sten Kel'an, postan bitans ydi, din-
 naucyt bhe daitz sovaymans mal-
 daisimans bha lilats: ymmayti
 stoven bhe puicyti vyssay istesnu,
 Sis Kelkis est sta novvonen Testa-
 menten en mayey xranvvey, xa
 pervvans praliten vvirst, prey et-
 vverpsanniam griguan, stovvidan
 segeyti xudesnammi joes puieyti prey
 mayian minisvan.

Es his jam manifestum fit, duas illas Catechismi editiones, etsi inter se non adeò differant, ab illa tamen Prussicà dialecto, quam tenuit Simon Grunovius, plurimum differre. Animadvertet etiam curiosus Lector non ovum ovo, quod ajunt, similius esse, quam sibi sunt similes Lingva Prussica, & Werulorum, in Mekelburgico Ducatu habitantium, de quibus Wolfgangus Lazius in lib. 12. de Migrat. Gent. n. 5. pag. 628. Quodsi enim Orationem Dominicam lingvâ Werulorum à Lazio exhibitam, cum Oratione Dominica Prussico idiomate à Grunovio nobis expressâ conferas, tantum non verbum è verbo expressum in ea reperies.

IV. Verum enim verò lubet etiam ex Simone Grunovio Catalogum quarundam Prussicarum vocum annectere, ut eò plenior de veteri lingva Prussica, quæ jam jam animam agit, imò propemodum jam extincta est, inde cognitionem hauriamus:

Devus **Gott.**

Angel **Engel.**

Maista **Stadt.**

Ludis **Mensch.**

Caymo **Dorff.**

Cammel **Pferdt.**

Cluth ein **Buh.**

Sangor **Zund.**

Ricke **Herr.**

Wunda **Wasser.**

Pevo **Bier.**

Ruggis **Koggen.**

Gayde **Gerst.**

Mayse **Weyzen.**

Wyfge **Haber.**

Geyto **Brod.**

Sause **Teig.**

Pogeys **trincke.**

Walge **esset.**

Wymis **spey.**

Plavis **bezahle.**

Crage **Kanne.**

m

Skudara

Skaura Saw.
 Debica groß.
 Ganna Hausfrau.
 Docti Tochter.
 Tave Vater.
 Sus Jahr.
 Peile Käse.
 Salme Stroh.
 Puncka Acker.
 Malko holen.
 Widra Wind.
 Galbo Haupt.
 Ranko Hand.
 Wielna Rock.
 Norte Zembd.
 Lichte Licht.
 Gotte Haut.
 Saycka Sack.
 Gerbeyssa Beichten.
 Grekoy Sünden.
 Kirkoy Kirchen.
 Pafoygu fasten.
 Kekyris Erbsen.
 Peinnes Weck.
 Meikte Schlaff.
 Salli Salz.
 Chelmo Hut.
 Gertis Hund.
 Abbas Wagen.
 Sneko Schnee.
 Salta halt.
 Liurti Klein.
 Supana Braut.
 Mutte Mutter.
 Haltnika Kind.
 Schostro Schwester.
 Labbis Gutt.

Auete Bitter.
 Paute Eyer.
 Skunna Schrein.
 Heida Herdt.
 Linno Flachse.
 Gnapfen Hanf.
 Scuto Zwirn.
 Woykello Knecht.
 Calte eine Marck.
 Peisda der Arsch.
 Lapinna Geboth.
 Pipelko Vogel.
 Comatir Gevatter.
 Sau dey geh weg.
 Dirfos gintos from Mann.
 Manga Hure.
 Tirtters ein Wächter.
 Ni koyten wileu nicht.
 Wabelko Apffel.
 Bila Beyl.
 Moska Leimet.
 Angle Tolden.
 Glaslo Glas.
 Mergus Magd.
 Kurpe Schuh.
 Pomeles lecke.
 Deyn Tag.
 Imays nimb.
 Saydit hüte dich.
 Pirmas zum ersten.
 Eugeke Komm her.
 Mangoson Zurenkind.
 Mayter Schalck.
 Jest er ist
 Gosen Dreck.
 Warum rot.

V. Ex collatione harum lingvarum, nimirum Prussicæ, Lithvanicæ, & ejus, quæ apud Werulos in Mekelburgico Ducatu in usu est, jam satis superque cognoscitur, verum esse illud, quod superiori Dissertatione confirmatum ivimus, enumeratas modò gentes unius esse originis, cum tanta lingvarum illarum reperiatur convenientia. Majorem etiam earum similitudinem cognoscet, qui lingvas illas aut omnes, aut saltem earum unam perfectè callet, variasque ejusdem, dialectos habet cognitatas. Non enim ignotum est, unam sæpè rem plures habere denominationes pluresque voces, quæ, cum non possint simul omnes uno poni loco, eò lectorem adigunt, ut in collatione lingvarum vocem aliquam ab alterius lingvæ vocabulo differre putet, cum tamen habeat alia vocabulà cum vicinà sibi lingvâ communia, quibus res illa commodè exprimi potuisset. Exemplum reperies in Symbolo Apostolico Editionis primæ dicitur *wismosing*, & in Editione secunda *wissemokin* i. e. omniscientem. Lithvanicè dicitur *wissgalinti* i. e. omnipotentem, quam vocem & Prussi agnoscebant, inde GALINDI Prussicæ populi dicti sunt i. e. potentes. (Alii Galindos interpretantur Latrones à voce *gallintwvey* i. e. occidere: sed vix verisimile est, Prussos à latrocinandi more, quem in vitio ponendum esse non nesciebant, sibi nomen fuisse sumpturos.) Deinde sæpiùs in una lingva simplicibus verbis res exprimitur, quæ in alia lingva pluribus circumscribitur vocabulis. Exemplum itidem est in Symbolo Apostolico, ubi Lithvanus paucis verbis dicit: *Surwvereji Dangaus ir zemes* i. e. Creatorem cœli & terræ. Prussus hoc ipsum circumscribit sequenti modo: *Kas est tywynnons dangon bhe semmien* i. e. qui est Creator cœli & terræ. Non rarò etiam una eademque vox in diversis lingvis scribitur literis diversis etiamsi sonus sit idem, ut in modo citato exemplo Lithvanus dicebat *zemes* i. e. terræ: Prussici Catechismi auctor, cum fuerit Germanus, non scripsit eandem vocem per literam z, verum per s, quæ litera apud Germanos illi Lithvanicæ respondet.

VI. His cognitatis aggredimur jam rem ipsam, Origines Lingvæ Prussicæ investigaturi. Sunt hic primùm, qui in Græcia fontes lingvæ Prussicæ, ut & Lithvanicæ & Werulorum, quærant. Producent etiam, ne sine ratione id asseruisse videantur, voces ex Prussica & Lithvanica lingvis non paucas, quas non nisi ex Græco derivari posse arbitrantur.

trantur. Sic *gamma* i. e. uxor, derivari videtur à γυναιξί. Vox etiam Prussica *malnikas* i. e. soboles, deduci potest à Græco μάλας. Similiter vox *anklipsis* i. e. adopertus est à καλύπτω. Item *ist* Prussis idem est quod *edere*. Sic etiam *puton* est à πίνω. i. e. bibo, poto. Habuimus insuper in Oratione Dominica Editionis secundæ vocem *pa-reysey* i. e. adveniat, quæ commodissimè deducitur à πάρεμι i. e. advenio. Quid? quod etiam integræ producuntur formulæ Prussicæ, quæ in Græco sermone eodem proferuntur modo, verbi gratia: *Mos Rixyai asmen* i. e. nos Domini sumus. Græci sic reddunt: ημεῖς Κύριου ἐσμεν. Illud etiam vulgare Lithvanorum Proverbium: *Dievna dante, Dievna dos ir duona*. i. e. *DEUS dedit dentes, DEUS dabit & panem*, ex Græco sunt, qui derivent. Numeros præterea Prussicos, quos ex decem Præceptis supra datis addiscere licet, Græcos esse multi contendunt. Quod si longius petitas vocum nomenclationes admittamus, quas certe in aliis lingvis admitti non ignorant Philologi, multò plura liceret in medium adducere ex lingua Lithvanicâ atque Prussicâ, quæ hellenismum sapiunt. Unicum hic profero ex Indice Grunoviano exemplum. *Manga* Prussis erat meretrix, fortasse à Græco μάγγανον i. e. machinamentum, veneficium, fucus, dolus, rete. Diçtæ autem inde videntur propterea, quod machinamentis suis ac dolis fucata meretrices incautos adolescentes in nasfas suas pertrahere consueverunt. Nihil nunc dicam de ipso vocum Lithvanicarum sono, & vulgari etiam prononciatione, quæ mihi jam pridem adhuc adolescentulo vix primis Græcæ lingvæ elementis imbuto nescio quid Græci referre visa est.

ALI PRUSSICAM, WERULORUM & LITHVANICAM LINGVAS EX LATIO ARCESSUNT. Probat hoc speciatim de Lingva Lithvanica, ut sibi Vernaculâ, Michalo Lithvanus, in Fragmentis, quæ reperiuntur in libello ab Elzeviriiis Lugduni Batavorum typis impresso, cujus hæc est Inscriptio: *Respublica Polonica*, ubi de hoc argumento hunc in modum loquitur: *Et ignis, & unda, aer, sol, mensis, dies, noctis, ros, aurora, DEUS, vir, devir* i. e. *levir, nepotis, neptis, tu, meus, suus, levis, tenuis, vivus, juvenis, vetustus, senis, oculus, auris, nasus, dentes, str, se-de, verte, invert, perverte, aratum, occatum, satum, semen, lens, linum, cannabis, avena, pecus, ovis, anguis, ansa, corbis, axis, rota, jugum, pondus, culcus, callis, cur, nunc, tractus intractus, pertractus, extractus, men-*

elus,

Ans, immerctus, sutus, insutus, versus, inversus, perversus, primus, unus, duo, tres, quatuor, quinque, sex, septem, & pleraque, alia itidem significant Lithvano sermone, quod & Latino. Hæc ille p. 265. seq. Non tamen existimandum est Michalonem hoc intendere, ut probet, has aliasque voces in Lithvanico idiomate eodem modo proferri, ut in Latino, ne unicâ quidem literulâ immutatâ; sed levem aliquando vocis inflexionem ille haut difficulter concedet, dummodò vocabula nihilominus haut multùm sibi sint dissimilia. Sic ignis est ugnis: unda, uvanda: aer, oras: sol, saule: mensis, menuo: dies, diena: noctis est naclis: ros, rafa: aurora, ausxras: DEUS, Dievvas: vir, viras: jugum, jungas: cannabis, kanapas. & sic deinceps. Non solum autem Lithvanicam, sed & cognatam ei Werulorum lingvam in Latino idiomate sua invenire incunabula, confirmat Wolfgangus Lazius lib. 12. de Migrat. gent. num. 5. De prussico sermone licet hoc ipsum nemo probaret, palàm tamen illud constare posset ex lingvis illis cognatis, & dialècto tantùm à Prussicâ disjunctis. Agnoscunt verò Prussicæ Lingvæ ex Latina origines Dlugossus, Cromerus, alii. Confirmat etiam hoc aliquot Prussicis vocabulis, Beatus Frid. Zamelius in Carminè ad Robertum Cruiquium, ut Kurpis genus calceamenti Prussici putat à crepidis vel etiam à carbatinis dictum: paggun à Latinâ voce pax, item tebbe à tu deducit. Vide ipsum carmen. Similiter Prussi olim succinum appellarunt, genitar, quam vocem originis esse Latine contendit Johannes Wigandus in Historiâ Succini fol. r. b. Sic enim ille super hac re scribit: Sudavienses seu Sudini vocant genitar, quasi genitum terrâ propriissimâ appellatione, quia est ein Erd-Ge-wächs ein Berg-Wachs | bitumen scilicet è terra natum & concretum. Non autem disputo, unde hoc nomen acceperint Sudavienses, cum non utantur Latino idiomate. Hæc & alia loco citato Wigandus.

VIII. Quid nos eâ de re sentiamus, paucis aperiendum erit. Primum dicimus Prussicam Lingvam habere plurima vocabula sibi propria, ita ut in Lithvanica prorsus non reperiantur. Agnoscunt hoc facillè Lithvani, qui utramque accuratius excutiunt. Idoneum etiam hujus rei testem citamus Simonem Grunovium, qui Indici vocabulorum Prussicorum, quem num. IV. dedimus, hæc verba subjicit: Zieben ist abzunehmen / wie die Preußen eine sonderliche Sprache haben / der Pohl ihnen nichts verstehet / der Lit-

tawe gar wenig. Ne turberis autem Lector Benevôle, quando audis, Lithvanos pauca ex Prusfico idiomate intelligere. Notum enim est, unius etiam Lingvæ homines se invicem aliquando non intelligere, ob dialectum diversam. Sic si committas Austriacum cum Pomerano, Hollando, &c. vera nos dixisse faciliè animadvertes. Grunovius autem hoc de Prussis & Lithvanis etiam eâ de causa dixit, quia aliam Prusficæ Lingvæ dialectum, quàm quæ in Catechismo Prusfico nobis exhibetur, magisque à Lithvanico idiomate distantem tenuit. Natus enim est vixitque Grunovius in Prussia Regia, quæ ut à Lithuania remotior, ita quoque à lingvâ Lithvanica fuit & olim alienior. Deindè non minùs certum est, utramque illam linguam, Lithvanicam videlicet & Prusficam, plurima vocabula cum Polonis habere communia: Ut in Oratione Dominicâ, *Suventus* Polonis est *Suviceony* i. e. sanctificatus: *rvvays* Polonicè dicitur *rvvoy* i. e. tuus: *semmie* Polonicè *ziemia* i. e. terra. *Days* Polonicè *day* i. e. da: *vvedeys* Polonicè *vvedy* i. e. ducas: In Symbolo Apostolico: *Sounos* Polonicè dicitur *Syn* i. e. filius: *Suvinta* Polonis est *Suviety* i. e. sanctus. *Po*, Polonicè *Pod* i. e. sub. *Enkops* sive *enquops* videtur hybrida esse vox, ex Latina & Polonica voce conflata: Nam *en* est ab *in* Latino; *Kops* est à Polonica *Kopac* i. e. fodere. *Pykullin* Polonis est *Pieklo* i. e. inferi: *griquan* (sive ut Grunovius habet *grekey*) i. e. peccata Poloni vocant *grzechy*. In reliquis Catechismi partibus observari sequentia verba: *Swita*, Poloni dicunt *Swiat* i. e. mundus: *Pogans*, Polonicè *Poganie* i. e. Ethnici sive Pagani: *Preklants*, Polonicè *przeklety* i. e. maledictus seu condemnatus. *En moyen Krauwiey* id est in meo sanguine, Polonus sic efferet: *w moiey Krwiey*. Sic etiam, pro Prusfico verbo *dinkauyt* Polonus substituet *dziekowal*, i. e. gratias egit. In Catalogo Grunovii Polonica sunt: *mesta* Polonis *miaslo* i. e. civitas. *Ludis* Polonicè *ludzie* i. e. homines. *Pewo* Polonis *Pivo* i. e. cerevisia. *Ranke*, Polonis *reka* i. e. manus. *Sneko*, Polonicè *Sniek* i. e. nix. *Wabelko*, Polonicè *iablko* i. e. Pomum. Sed & multò plura olim his gentibus fuisse communia crediderim. Sic veteribus Prussis *Supani* dicebantur Nobiles, quæ vox neq; hodiè Lithvanis est ignota; Polonis autem Nobiles olim itidem dictos esse *Supanos*, testatur Auctor Chronici Montis-Serini *ad an. 1209. pag. 86*. Slavi quoque in Hungaria *Span* vocant Dominum, seu Nobilem. Sed & ipsis Hungaris

Ispan

Ispan est Præfectus alicujus Comitatus. Ex quibus jam facile deduci potest, Polonicum *Pan* i. e. *Dominus*, factam esse ex antiquo *Span*, sive *Ispan* sive *Supan*. Hoc inde etiam confirmari posse videtur, quod Poloni etiamnum, non secus ac de Hungaris modò diximus, Castellanos suos, qui olim arcium Provinciarumque fuere præfecti, vocant *Pan*, ut, *Pan Kracowski* i. e. Dominus Cracoviensis, quo titulo honestant Castellatum Cracoviensem. Dubium autem hinc moveri posset, utrum Poloni à Lithvanis & Prussis, an verò hi ab istis vocabula jam enumerata, quæque utrique parti fuere communia, acceperint. Indignum fortasse hoc videbitur Polonis, linguam adeò nobilem, adeò exultam, ex Lithvania & Prussia arcessere. Neque ego afferuerim, Polonos vocabula modò enumerata, & id genus alia plurima, à Lithvanis & Prussis accepisse; de quibusdam tamen id non temerè dici posse arbitror. Considerent tantum accuratius Poloni vocem (quà hodieque utuntur) *naparstek* i. e. digitabulum: Hæc à Lithvanico *perstos* i. e. digitus, deduci videtur. Caterum ut paucis, quod sentio, dicam, plerasque voces ex enumeratis, neque Polonos à Lithvanis, neque hos ab illis, sed utrosque à tertia aliqua gente hausisse puto. Constat enim & Polonos, & Lithvanos Prussosque Sarmatiam quondam Europæam, ut communem matrem, coluisse. Quare utraque gens ab aliqua tertia facile multa in suam potuit trahere linguam, adeò ut non sit necesse, aut hanc ab illa, aut illam ab hæc derivare. Firmari potest hæc sententia illò ipsò vocabulo *naparstek*, quod non à Lithvanico *perstos*, sed ab antiquo Slavonico *prst*, quod hodieque apud Bohemos digitum significat, derivatur.

IX. Deindè neq; hoc negari posse videtur, ex Latina lingua quamplurima in veteri Prussico idiomate reperiri vocabula. Præter illa, quæ num. VII. enumerata sunt, quis non agnoscit Latina illa esse in Oratione Dominica: *Kas tu es* i. e. qui tu es? Nec minus Latina esse videntur sequentia: *tuus* i. e. tuus: *nuson* i. e. noster: *emmens* i. e. nomen: *Rieki* i. e. regnum: *deinina*, diurnus sive quotidianus: *noumons*, nobis: *en*, in: *perdandasua*, est tentatio, fortasse à Latino verbo perdere. In Symbolo Apostolico sunt *sxresizt* i. e. crucifixus: *deyna*, dies. Similiter in Catalogo Prussicorum vocabulorum Simonis Grunovii *Kekyris* à cicer. In aliis quoque Catechismi partibus reperiuntur: *per wans* i. e. pro vobis: *postan* i. e. post: *Kermens* i. e.

cor-

corpus five caro. Sed dices, hæc nondum probare, Pruffos illa vocabula Latinis debere; multò minus autem sequi, Latinos ipsos hanc Lingvam in Prussiam intulisse. Quis enim ignorat nullam unquam reperiri lingvam, quæ cum aliâ, etiam in speciem diversissimâ, aliquam saltem non habeat convenientiam. Exemplo sit Lingva Germanica. Hanc cum Græcis ex Latinis plurima habere communia, probant Wolfgangus Lazius *lib. n. de Migrat. gent. p. 596. seqq.* & Hadrianus Junius in *Animadvers.* Eandem Germanorum lingvam plurimas voces, vocibus Turcis habere cognatas, probat Boxhornius. Quin & cum Persis non pauca Germanis esse in lingva communia, demonstrat laudatus Boxhornius in *Originibus Gallicis*. Idem habet Josephus Scaliger in *lib. 4.* Manili dicitq; in lingva Persica reperiri Fader, muder, brader, tuchter, band, & similia non pauca. Quis autem propterea diceret, Germanos omnia illa verba ab enumeratis gentibus accepisse? Sic etiam ob ejusmodi Lingvæ Prussicæ Latinæq; convenientiam asseri pro certo non posse videtur, Latinos ipsos coloniam aliquam ex Italia deducentes, huc ea vocabula invexisse, præfertim cum detur alius modus, quo hoc ipsum fortasse contigit. Videlicet Veterum Scriptorum monumenta evolventibus obscurum esse nequit, magnum quondam Romanis lingvæ suæ propogandæ fuisse studium. Comprobabimus hæc verbis Boxhornii viri de *Originibus gentium & lingvarum* texterrimè judicantis: *Romani, inquit ille, gentibus sibi subditis omnibus lingvæ suæ jugum, omni conatu etiam latinis legibus imponebant, ita ut Gallicas & Hispanicas Provincias Latinas profusus facerent & omnes ferè gentes Latine loquerentur. Leges enim quibus Provincia regebantur, Latinas esse oportuit & Provinciarum Prætores sententiam latine dicere. Exstantq; exempla adempte civitatis ob Latine lingvæ ignorantiam. Narrat enim Svetonius splendidum virum Græciq; Principem è judicum albo erasum, & in peregrinitatem redactum, quod Latinam lingvam ignoraverit. In scholis etiam illa sola fuit approbata. Nec Legatis, supplicantibus, appellantibus, in Senatu loqui permissum est, nisi Latine. Imò & Græcos ipsos Latine loqui cogebant, non in urbe tantum, sed in Græcia & Asia, quo Latina vocis honos per omnes gentes venerabilior, ut Valerius Maximus loquitur, diffunderetur. Hæc ille in *Originibus Gall. pag. 80.* Quid si ergò hæc dicamus, non Pruffos ab Italis, sed utrosq; ab alia quadam gente hæc hausisse? Aut si concedendum est,*

est;

est, ab Italis Pruffos illa petiisse, quid opus est. colonias huc ex Italia arcessere, cum Romani gentibus his devictis potuerint linguam suam imperare, parùm existimantes actionum humanarum esse dominos, nisi etiam loquelæ imperarent. Verumenimverò hæc sententiam nostram de ponte, quod ajunt, nondum dejiciunt. Cum enim in tam paucis versibus tot reperiantur Latina verba, plura etiam paulò post à nobis in medium sint adducta, dici vix potest, gentes tantis terrarum spaciis à se invicem disjunctas tantam in lingua sua convenientiam deprehendere posse, quantam hæ gentes deprehendunt, nisi altera eandem ab altera petat. Deinde qua Annalium fide hoc afferetur, Romanos olim in Prussiam usque victricia circumtulisse arma. Sanè intactas fuisse has gentes Romanis Augusti temporibus jam superiore Dissertatione nisi fallor evici. Subsecutis temporibus non Romani Septentrionales has gentes, sed hæ illos infestare cœperunt. Hæc nobis in medium adducenda fuerunt, ut constaret, Latinis Veterem linguam Prussicam non pauca debere. Ne tamen quid dissimulem, concedo, quædam etiam ex his, quæ Latina esse diximus, posse ex Polonico sermone derivari, puta, *tuus*, *tvvoy*, i. e. tuus: *nuson*, *nasz* i. e. noster: *emmens*, *imię*, id est, nomen: *deina*, *dzien*, id est dies: *skreszyt*, *ukrzyzowany*, i. e. crucifixus: *Syndens*, *siedzac* i. e. sedens. Item de voce *genitar* non ab re quispiam dubitaverit, an Latinam agnoscat originem. Quanquam enim in Slavonicâ lingvâ, quæ Polonis, Russis, Bohemis, aliisq; gentibus est communis, non invenio ei aliquid simile; Curoni tamen succinum appellant *sinre*, & Lithvani *gintars* vel *gentars*, quo etiam modo Prussi olim (hodiè namq; vox hæc in Prussia jam exolevit) sine dubio succinum vocarunt. Hæc autem voces vix à Latino verbo *gigno* deduci possunt. *vid. Dn. M. Phil. Jac. Harmannus de Succ. Coroll. I. p. 282. seqq.*

X. De Græca lingua quæstio difficilior est. Auget difficultatem usus articulorum in Prussicâ lingvâ, qui neque datur in Latinâ neque in Polonica. Undè hic articulorum usus, nisi à Græcis? Sic Prussi dicunt: *Stacy deßsimpts Pallapsacy*, non secus atq; Græci: *ὁ δὲ κάλογος*. Item in secundo Præcepto: *sten emnen*, ut in Græco: *τὸ ἴσιμα*. Intertio Præcepto: *stan lankinan deynan*, ut Græci: *τὴν ἡμέραν τῶν σabbάτων*, Latini verò, ut & Poloni, hæc sine articulo effertur: *Decem Præcepta. Nomen. Diem sabbathi*. Videntur itaque præ-

ter dicta vocabula & articulos à Græcis mutuati. Sed hæc nondum nos cogunt, ut statuamus Prussicæ lingvæ natales in Græcia esse inquirendos. Primum enim nobis non est dubium, quin ex iis, quæ supra fuere prolata, nonnulla commodè possint ex Latino sermone deduci. Sic *ganna*, sive potius, ut in utraque Catechismi Prussici editione habetur, *genna* nonne commodius deducitur ex antiquo *geno, genui*, pro quo hodiè dicimus *gigno, genui*. Item vox *ist*, id est, edere majori facilitate à Latino *edo, es, est*, derivatur, atque à Græco ἴσθ . Nam in Catechismo Prussico, ubi de Institutione S. cœnæ agitur, exstat vox *edeiste*, & in editione secunda *ydieyti* i. e. edite, quæ Latina esse in propatulo est. *Puton* quoque est à Latino *potare*. In institutione Sacræ cœnæ dicitur *Puieyti* i. e. bibite, quod tamen etiam à Polonico *piycie* i. e. bibite potest deduci; ut & prius illud *edeiste* à Polonico *iedzcie* i. e. edite. *Rykies* i. e. Dominus, quod à κύριος voce Græca descendat, nobis persvadere non possumus: sed quod à Latino *Rex* fluat, hoc aliis facile nos persuasuros existimamus. Scribitur illa vox à variis variè. In Catechismo Prussico mox scribitur *Rykes*, mox *Reykeis*, mox *Rekies*, *Rekis*, *Rikis*. Simon Grunovius habet *Ryke*. Unde cognoscimus à Prussis, pro varietate Dialectorum variè hanc vocem fuisse pronunciatam. Jam illud *Rekis*, ut & *Rikis* quod propius accedat ad vocem *Rex*, quam ad vocem κύριος , palam est. Cui hæc non satisfaciunt, inspiciat, quæso, Orationem Dominicam, ubi verba: *Adveniat nobis tuum Regnum*, sic Prussicè redduntur: *Pareysej neumans twayia ryeki*. Ubi *Ryeki* est regnum, sine dubio à *Rykis* i. e. Rex deductum. Obiter hic notandus est error eorum, qui ex Catechismi Prussici secundâ, eaque correctiori, editione probare satagunt, *Domiumm*, Prussicè vocari *Rekel*. Dicunt enim ex primis de SS. Cœnæ institutione, verbis hoc ipsum probari. Verum dictis in verbis non habetur *Rekel*, sed *Reykeis*, nisi quod punctum literæ i impositum, vitio typi jam vetustate & crebro usu detriti, conjunctum sit cum ipsa litera, adeò ut impressum videatur *Reykels*. Idem error vitio literæ i commissus est in Præcepto octavo ejusdem editionis, ubi pro *reddi* legitur *reddl*. Alioquin & in illa ipsa editione secunda Dominus disertè vocatur *Reykis* &c. *vid. Institutio Baptismi & Symbolum Apostolicum*. Sic etiam numeri ferè omnes non à Græcis, sed Latinis ad Prussos transferunt: *Pirmas* enim est à pri-

à primus: *anteres* ab alter; *tertis* à tertius: *Kettwirtz* à quatuor, quod à Græco πέντε vix poterit deduci. *Pyienks* licet propius accedere videatur ad Græcum πέντε, quam ad Latinum quinque: dicimus tamen hoc in Polonico verbo *piec* etymon suum habere. *Usta* propria Prutenis videtur esse vox. *Sepmas* est à septimus, ut evidens est. *Asmus* est à Polonico *osmy*, i.e. octavus. *Nowintz* est à nonus, terminatio autem est Polonica, cum in ea sit *dziemiec*. Tandem *desimpts* est à decem, quamvis & Poloni dicant *dziesiec*. Sed & Lithvanicum illud Proverbium ex Latino fermone commodissimè deducitur: ita ut *Dieva* sit DEUS: *dave*, dedit, *dantes*, dentes: *dosi dabit* (similius tamen hoc est Græco δώσῃ) *duonos* panem, à Latino donum, quod panis καὶ ἐξοχλὼ Lithvanis dicebatur *donum DEI*. Neque infrequens hodie est Polonis panem appellare *Bozydar*, Germanis *Gottes-Gab*, id est donum DEI. Porro de quibusdam etiam adhuc sub iudice lis est, utrùm Prussi ea eodem modo pronunciarint. Verbi gratia, quod *Malnikai*; soboles, dicitur à Græco μαλακός descendere, dubium inde reddi potest, quia Grunovii index non habet *malnikas*, sed *Halnikas*, quod certè à μαλακός nullo modo potest originem trahere. Sed licet retineatur vox *malnikas*, illud tamen à Græco μαλακός deducere non est necesse, cum à Polonico *malenké*, id est parvulus, multò commodiùs queat derivari. Essent & alia satis probabilia, quibus reliqua etiam, quæ ex Græco idiomate superius proposita sunt, impugnari possent, ne tamen firmus morosi, concedamus, dari aliquam Prussicæ lingvæ cum Græca convenientiam. Quid verò tum postea? num idcirco Prussica lingva Græcæ erit filia? Certè magna lingvarum convenientia sit, necesse est, quæ ad eò arcto cognationis vinculo connexæ sunt. Sed in Prussicam lingvam nonnisi casu quodam aliquot Græca vocabula irrepserunt. Videlicet primò certum est, aliquando gentem ab alia gente recipere vocabula rerum, quas antea non habuerat. Sic cum Poloni à vicinis Germanis plarimas artes addidicerint, vocabula etiam plurima earum artium simul receperunt. Non secus etiam Lithvani quoniam à Russis, ut hi à Græcis, literas acceperunt, appellari quoque eas voluère *gromata*, à Græco γράμματᾶ. Eodem hoc illi modo fecisse videntur, ut Germani, qui simulac rationem scribendi didicerunt à Romanis, illud ipsum *scribere*

vocarunt *Schreiben*. Item cum Russi, Lithvani, Prussi rationem ædificia exstruendi accepissent, tectum vocarunt *estekis*, à Græco verbo *εγω* i. e. tego. Deinde sunt etiam quædam fortasse vocabula in Græca & Prussica lingua sibi cognata, quæ neque Prussi à Græcis neque hi ab illis mutuati sunt, sed quæ ab antiquissimis Scytis ad utramque gentem propagata sunt. Ad extremum illud, quod de articulo in Lingvâ Prussicâ dictum est, facili negotio itidem convellitur. Articulum siquidem Prussi non habent à Græcis, sed aut ab antiquis Æstis, quos describit Tacitus, aut etiam ab illis Germanis, qui Ordine Teutonico Prussiam administrante, colonias huc deduxerunt. Probatur hoc duobus argumentis. Primò, si Articulus ille ex Græca fluere Lingva, agnosceret eum & Lingva Lithvanica, quæ à Prussica non nisi Dialecto differt. Cum autem Lithvanica lingua eundem non agnoscat, haut difficulter inde colligitur, aliunde Prussos eum hausisse. Deindè non parùm etiam in ea sententia confirmor, cum Prussos illos Veteres Articulum Germanicum *ein* eadem ratione usurpassè deprehendo, prout illum usurpant Germani. Rei hujus veritas elucet ex Symbolo Apostolico, ubi illa verba Germanica: *Eine heilige Christliche Kirche* / Prussici Catechismi interpres hoc modo reddidit: *aynan switan Krichstianisquan Kirken*. Sed neque hoc solùm ex lingvâ Germanicâ Prussi videntur esse mutuati. Hoc enim ipsum etiam observo in verbo *wirft*, quæ idem notat, quod verbum Germanicum, *Er wird*. Ut puta, in illa Orationis Dominica particula: *Geheiliget werde dein Name* / sic redditur in Editione Catechismi Prussici prima: *Swintins wirft* (secunda Editio habet *wirfe*, sed minus rectè, ut ex collatione aliorum locorum liquet) *tways emmens*. Similiter illa verba: *Wer gläubet und getaufft wird / der wird seelig*: *Wer nicht gläubet / der wird verdammt* / sic exprimentur: *Kas druwe, bhe crixteits wirft, stes wirft deymuts, Kas nidruwe, stes wirft preclantits*. In quâ periodo verbum Germanicum *wird* / ter in Prussico redditur per verbum *wirft*. Quin etiam ipsum verbum *druwe*, id est, *Ich gläube* / Germanicam sapit originem, cum videatur deductum à verbo *ich traue*. Stabilire sententiam hanc meam videtur lingua Lithvanica,

vanica, in quâ verbum *credo*, non redditur per *druwe*, sed per verbum *tikkii*, quod mihi est indicio, ex alia lingua Prussos Veteres illud deprompsisse. Adhæc particula *oder* in decimo Præcepto Editionis prioris redditur per particulam *ader*. Postremò particula adversativa *aber* in Prussico respondet itidem particula *aber*, ut ex verbis de Institutione Baptismi, secundum primam editionem, apparet. Ut verò tandem ea, quæ hætenus uberius dicta sunt, in pauca contraham, hoc extra controversiam ponendum est, Lingvam Prussis olim cum Finnis, Lithvanis, Alanis, Werialis fuisse communem, quæ tamen plurimas voces cum Lingva Venedorum sive Slavorum primis etiam temporibus habuit communes. Deindè genribus variè commixtis, quam plurima Prussi traxerunt ab Italis, pauciora verò à Græcis, idque non nisi per Russos. Ad ultimum, lingua Prussica multa etiam accepit ex Germanico idiomate, cum Ordo Teutonicus etiam latis legibus Prussis injunxisset, ut Lingvæ Germanicæ assvescerent. Inter Leges enim à Sigefrido de Feuchtvvangen latas, tertia (secundum Schuzium est secunda) sic sese habet: *Qui familiam ex Prussis alit, ut ea singulis hebdomadis diebus solis coràm sacerdote per exomologesin conscientiam suam purget, templa frequentet, cum nomine Prussice loquatur, sedulo curato.* vid. Thomas Waisselius in *Sigefrido à Feuchtwangen fol. 105. a.* Schüz. lib. 2. Chron fol. 54. a.

XI. Ad extremum & de characteribus, quibus Prussi soliti sunt in hac lingua sua exprimenda uti, paucis nobis agendum erit. Quod si antiquissima gentium Prussicarum tempora respiciamus, Venedis literas non fuisse notas, compertum est. Sed neque Æstios tempore Cornelii Taciti literas habuisse, docet ejus liber de moribus Germanorum. Ille enim de omnibus Germanis disertè: *Literarum, inquit, secreta viri pariter atq; femine ignorarunt.* cap. 19. Successu temporis, ubi Septentrionales hæ regiones à Romanis frequentari cœperunt, ab aliis jam literas accepisse Prussi leguntur. Cum enim Sec. VI. à CHRISTO nato Legatos ad Theodoricum Regem Gothorum in Italiam missent, succinum Regi oblaturus, scripsit Rex ille Epistolam gratiarum actoriam, pro succino sibi transmissio gratum animum contestatus, quam Epistolam Prussi acceptam sine dubio per in-

terpretem legerunt. Habetur dicta Epistola apud Cassiodorum, in *Variis*. Proprios autem characteres neque tunc ipsos habuisse verisimile est. Idem dicendum est de Prussis illis Alanicis, quos Ordo Teutonicus sub jugum egit. Locupletem hic testem citamus Petrum de Dusburg, qui de Prussorum Veterum Religione agens: *Quia*, inquit, *simplices fuerunt, in Scripturis DEUM speculari non poterant. Mirabantur ultra modum in primitivo, quod quis absenti intentionem suam per literas potuit explicare.* Hæc Dusburg *part. 3. Chron. Pruss. cap. 5.* Adeò simplices tum fuere Prusii, sed in re prorsus admiranda non soli. Omnes barbaræ gentes hoc unicum in Europæis hominibus demirabantur, quando videbant alterum cum altero animi sui sensa per literas communicare. Indi Avorum & proavorum nostrorum memoriâ adeò demirati sunt scribendi inventionem, ut audito primùm Scripturæ nomine accurrerent ad papyrum loquentem audiendam, ut ipsi arbitrabantur, quod de ipsis ex aliis Scriptoribus Indicis refert Lælius Biscola *lib. 6. Subcisiv. cap. 12.* Feruntur etiam Americani ab Hispanis subacti cum literarum usum vidissent, primum putasse, id esse certissimum divinitatis argumentum, quod chartis scriptis occulta vox inesse posset, ut auctor est Petrus Cieza *Tom. II. Histor. Peruane cap. 34.* Non possum hic, quin attestam facetissimum illud, quod narratum sibi à viro quodam religioso, qui Ann. M D LXXII. è Brasilia redierat, scribit Ludovicus Richeome in libello quem inscripsit: *L' Adieu de l' Ame.* Ex Richeomio verò depromsit Hermannus Hugo in *Prefation. ad Lectorem, Libro, de prima scribendi origine, præmissâ.* Mancipium quoddam Peruanum ab Europæo Nobili, qui in Brasiliatum habitabat, ablegatum est ad familiarem sui, Nobilem item Europæum cum fiscinula ficuum & literis. In via servus hic hero suo scilicet monosyllabus, fructuum novitate & dulcedine pellectus, bonam eorum partem abligurivit, literarum suarum securus. Nobilis literis acceptis, hominem verbis accipere, ille admirari, ecquid id sciret, & verò etiam abjurare factum. Nobilis contra adferre testes literas; alter contra testari literas mentiri & esse intestabilis. Ergo mancipium cum indicibus literis remittitur ad herum suum. Herus dissimulat factum. Paucis post

post diebus servum remittit cum ficibus & literis numero adscripto. Hic ratus sibi abundè cautum ab indicio fore literas sub saxum abdit, in quo sessum ibat: & jam literæ, inquebat, etiamsi Argi aut Lyncei sitis non videbitis delicias meas. Cum hoc dicto exinanit fiscinam & totum sibi de ficibus instruit epulum, relictis pauculis. Quod supererat, cum literis defert ad Nobilem. Ille numerum in literis quidem integrum, at in fiscina dimidiatum tantum reperit. Tum denuò adoriri servum, manus ambas excutere & marsupium, Literarum adferre testimonium de numero ficuum. Contra servus purgare se & facculorum ostendere inanias, literarum fidem elevare, quas certum sciret, nihil vel per rimas potuisse arbitrari, quando eas in saxa abdidit, neque ante doceri potuit illiteratum mancipium, quid possent literæ? quam ab hero suo tergum ejus totum conscriberetur stylis ulmeis. Hæc illi de Indis aliisque barbaricis gentibus referunt, imò etiam alia plura, quæ apud ipsos videantur Auctores. Quid enim hic attinet extera cumulare, cum & Prussi in eadem olim hæserint simplicitate? Deorum instar certè colebant eos, quos legendi scribendique peritos videbant. *Vid. Casp. Henneberger. in lib. de Vet. Pruss. fol. 6. a.* De Nobilioribus tamen Prussis dubium moveri posset, cum vix sit verisimile circa Sec. XIII. quo Cruciferi Prussiam intrarunt, in universum Prussos adeò fuisse stupidos, ut nemo eorum aliquam saltem literarum cognitionem habuerit. Adamus certè Bremensis testatur jam suo tempore, nimirum Sec. XI. Prussos cum Germanis commercia tractasse *in lib. de Situ Dania & reliqv. Region. Septentrional.* Gemina habet & Helmoldus *lib. 1. Chronic. Slav. cap. 1.* A Germanis igitur illis temporibus cognoscere potuissent, tantam esse literarum vim, ut alter alteri haut difficulter desideria sua aperire possit. Quod si Simonem Grunovium, & qui eum sequuntur, Hennebergerum, Waisselium, alios, audimus, non fuerunt Prussi adeò literarum expertes, cum insignia Widevvuti imaginibus trium Deorum insignita certam habuerint epigraphen. *Vid. Henneberg. in lib. de Vet. Prussia.* Habentur etiam aliquot Characteres Prussici apud Casparum Schuzium *lib. 1. Chron. Pruss. fol. 9. Edit. Prima.* Illi non absimiles sunt characteribus Russorum, ut

ut ex adjectâ Dissertationis de Diis Prussicis figurâ cognoscemus.
 Ut autem omnia, quæ de Widevuto feruntur, nobis suspecta
 sunt, ita neque hos characteres pro genuinis Prussorum caracte-
 ribus & literis ausim venditare. Satius proinde est, ut cum Dus-
 burgensi nostro statuamus, apud Veteres illos Prussos, nullum
 prorsus fuisse literarum usum.

Appendicis loco ad Dissertationem
 de Lingva Veterum Prussorum

adjicimus

FRIDERICI ZAMELII,
 Consulis quondam Elbingensis,

ad

Robertum Cruquium, Virum
 Nobilissimum,

De

GALINDIS ac SUDINIS,
 Carmen,

In quo multa de Veteri Lingva
 Prussica occurrunt.

Nosse *Galindeas* in nostra Prusside gentes
 Vis dilecte Cruqui, & qualis *Sudina* fuisset
 Natio, sollicitas Latio tibi Carmine pandam.
 Gallindas (vox hæc Sudinis nota suisque
 Antè fuit populis) Latrones ore Latino
 Dixeris. Immenso cum cresceret agmine vulgus
 Et jam Myrmidones contempti patribus essent,
 In sua crudeles merferunt viscera ferrum.

Ac

Ac ne focundæ præberent ubera matres
 Ipsas immani truncarant vulnere mammas
 Tum vati, quas Vaidilodas ceu Fatiloquas gens
 Nominat à stirpe Aufoniâ, procumbere supplex
 Fœmineum genus, & solatia quærere rebus
 Osa nefas, sexumque humilem miserata Sacerdos
 Omne ciet nomen, quod posset sumere bellum
 Finitimosque jubet quacunque læcessere Reges.
 Mandat & imperio Superum deponere suta
 Peilaque: se certam palmæ, quia Numinis irent
 Auspicio. Positis ruere omnes ocyus armis:
 Jam ferre atque agere, ut fama est vulgata per urbes,
 Incumbunt armatæ acies, ceduntur inermes,
 Visque omnis sublata Virûm, desertaque terra est.
 Terra patens latè, nullisque habitata colonis,
 Quam quos ipse sui genius profuderat agri.
 Vanum, hos Teutonicis motus intexere fastis,
 Atque in Reginæ quondam *Crucis* edere rebus.
 Tunc ignorati nostro sub sole Magistri
 Nec Solymæ dederant devotis nomina signis
 Cæsaribus tunc summus honor, Dominosque superbos
 Jam non ingenio patrum urbs æterna ferebat.
 Mansit iners nomen, glebæ sine gente remansit
 Quod facinus dederat (vetus atrâ nocte sepultum est)
 Et Sudinorum cessit pars maxima prædæ
 Hi simul antiquis regnum tenuere Galindis
 Ante Deos terris genitos, mundique recentis
 Secula robustæ gentes, nec cladibus ullis
 Afflictæ, ac tandem vix æquo Marte subactæ
 Vos sceptri in partem Sanicos misistis amicos
 Littore concesso. Jam tum Gothus impiger Austro
 Cœperat esse gravis. Pridem donastis electrum

Teutoniarum populis : misit Germania Gallis
 Venit ab Eridano Romanis gutta triumphis.
 Ex quo Sudini vicino hæserit Litæo,
 Vox quoque confusa est. Latias didicere loquellas
 Et Grajos rapuere sonos. Si tempora mecum
 Resque puto exactas, quid non miscebat Alanus.
 Orbe vagus patriæque redux? immota sederes
 Quamlibet, ac senecas ignota Sydina Grajis
 Scilicet inde Deos, & sacra habuere Boruffis,
 Et pariter linguam. Numerum docuere Latini:
 Ipsæ aræ sonuere Deum; Pecus arva Laresque.
Vir vir ab Ausonio est: γάννας peperere γυναικας.
Tanna Patrem appellant: Matrem dat *Mutien*: hæcque
 Litvvanâ an cultis manarunt nomina lingvis.
Μαλυύκας Sobolem, Pumilum propè Sarmata vertat
 Hic quoque Galindæ tumulos communibus urgens
 Finibus, in notæ venit commercia lingvæ.
 Quid si Tu *μαλακός* contendas esse Pelasgum?
Ζυμπρασυαμ certè indigetes cum Teutone Nimfana
 τῶ Edere est, *πῆτον* potare ab origine Græca.
Κυρπίς Alanorum, veniunt ea vincula plantis,
 Ni fortè Ausonium est: Crepidas exponeret Auson,
 Quales Mofopiæ haut ignoravere puellæ.
 Nec si Carbatinis componas, prorsus abirem.
Unds unda est: ἀυκλιπῆς adopertum à voce καλύψω.
 Si *raggun* nescis, Pax est gratissima rerum,
 Pax, de qua nomen Videntis Poggia duxit:
 Cujus sunt nostris oracula reddita silvis.
 Vidimus illius nuper frontalia divæ
 Cornea, deformem medio claudentia gemmam.
 Sed juvat in nudis studium consumere verbis.
Μῆς εἶναι ἀσμερὶ sonat ἡμεῖς κύριοι ἐσμερὶ.

Cum

Cum *Smunentin* homo Latium stat : cordaque *Vaikai*
 Serva notat : quos morigeros decet esse *Poclusmans*
Rankas Sarmaticum manus est : Tu *tebbe* Latinum,
As, ego, discedit : quod avitum credimus esse.
 Miscuerunt, lexesque suas habitumque dederunt
 Inque eadem duri sacra convenere *Curones*.
 Deque Gothis sumptum est : gentem dirimebat utramq;
 Vistula : nec patriâ Gothus omnis abiverat orâ.
 Propria sunt quædam, populoque affinia nulli.
 Hoc candens sublime vocat mea Prussia *Dangon*,
 Vox licet hæc etiam Litalano cognita civi,
Burvalcan prisco reddunt idiomate villam.
 Ac memini, cum Tu transisses prædia *Glandes*,
Gerdavumque nemus; Ditobaldum quærere natum,
 Nomina quid referant. Spes & Fiducia *Glands* est.
 Namque heic præsidium contra *Mariana* locabant
 Arma laceffiti. *Gerdant* est dicere Prussis.
 Nempè Oratores nostræ pietatis agebant
 Partibus his, populique coacta est concio fidi.
 Quando erat hoc operæ, violento cogere gentem
 Marte reluctantem Domino confidere rerum.
 Obstiterant plures: pauci accessere volones,
 Qui nemore obscuro Superis sua vota litarent
 Nec civi infesto nec aperti patribus ipsis.
 De *Pronio* est fundo, veteres dixerunt *peronin*
 Juxta *Protis* ager : *Pratin* dixerunt priores
 Consilium hoc ipsum est, illud commune vocabant.
 Sæpè locum constat priscos celebrasse Borussos,
 Et decorum cunulo *Pronium* fulsisse *Samilen*.
 Contigit, ut dictâ ratione vocabula nostræ
 Gentis vicini transfrent limitis aras,
 Quodque putes *Curium*, daret illud Prussia Mater.

Quid meus immundâ salientem postulet undam
 Lector ab eluvie? voces periere virique
 Quis hoc defuerat, quod vos habuistis Athenæ.
 Pauca mihi rudibus majorum cura tabellis
 Posteritatis amans ab avorum morte reliquit.
 Mitte *Caledoniam* Scriptor sine nomine *Silvanus*
 Et Britones memorare patres. Si fabula forsan
 Ista fuit pueris narranda, hoc sine quiescat.
 Excute primævos omni cum prole Britannos.
 Atque apices Druidum, qui cis mare transq; colebant,
 Qua patet illius lingvæ communior usus;
 Tum Prussos attende meos: differre loquetur
 Hoc illudque genus præsens discordia vocum.
 Riphæa qui gentis avos deducit ab Arcto,
 Qua Macedum subit ara Ducis, subit æmula Juli.
 Cæsaris & rigidum incusant sola ferrea cœlum,
 Verius antiquæ relegit vestigia lingvæ
 Est aliquid, quod STELLA micæ: si non mea
 Pareæ
 Stamina dissolvent, stat plenum immittere solem.

